

Joachim Wittstock • Hinta

Joachim Wittstock

HINTA

Erdélyi történetek

Válogatta és fordította
Bács Béla János

Bookart, 2026

Támogató a Romániai Magyar Demokrata Szövetség
és a Communitas Alapítvány

Lektorálta
Puskás Magdolna

Az utószót írta
Balogh F. András

ISBN 978-630-6769-10-0

© Joachim Wittstock, 2026

© Bookart, 2026

Az írás, kétségtelenül, tetőcserép-igazítás

Az írás, kétségtelenül, tetőcserép-igazítás, a törött fedőanyag eltávolítása, bizonyos időközönként újabb fogalmak beillesztése, védve a házat a butító időjárási viszonyoktól, világos és sötétített érzelmek elszánt változtatása, a szél által még nem teljesen lerombolt jó hírnév megszilárdítása, ereszcatorna előrelátó elhelyezése a befolyás ellen, körbetekintés a dőlt szögű lécezés mentén, a rézsútos nézőpont segítségével megállapítva: mi áll egyenesen, mi ferdén?

A Király-hágótól északnyugatra

A szomszéd fiú, a tizenkét vagy tizenhárom éves Imre, már két alkalommal is felbukkant a vasútállomás előtt, majd újra eltűnt a falu irányába, miután járművét – nehézkesen – a kívánt irányba fordította. Amikor ismét visszakanyarodott, szorgalmasan nyomva a pedálokat és ügyesen irányítva a *tandemet*¹ – mintha azt éppen arra találták volna ki, hogy csak egy személy hozza mozgásba –, az állomásfőnök, a magas termetű, erős férfi, a hatvanas évei felé járó Orbán Pál eléje állt és megállásra kényszerítette.

– Ide hallgass, Imre – szólt hangosan az öreg, miközben váltókezelő-vincellér öklét az első kormányra tette –, hol itt a rend? Ez kétüléses, két-kormányos kerékpár, és minden két személyre van kialakítva rajta, és te már egy jó ideje csak egyedül karikázol vele. Még egyszer meg ne lássam! Fáj a szemem, amikor ilyen összevisszaságot látok. Ha ketten ültök rajta, az más, de így nem lehet! Megértetted?

¹ Az eredetiben is kurzívan szedett szavak. (ford. megj.)

A gyerek jobb híján helyben hagyta, közben csodálkozott, hogy megfeddik, amiért ezzel a félig rozsdátt kétülésessel karikázik, és meghökkent, hogy éppen az az ember dorgálja, akinek mindig volt egy mókás szava hozzá. Miután a vasutas útjára engedte, kissé nehezen egyensúlyozva, a gyerek újra mozgásba hozta a kerékpárt, de most sem haza, az állomás mellett egymagában álló ház udvarába, hanem ismét a falu felé hajtott, mely bő ötszáz méterre volt a vasúttól.

Orbán Pál rosszkedvűen tekintett utána és elégedetlenül morgott valamit, miközben visszament az állomásra.

Nem maga a járgány zavarta őt, hiszen nem most látta először a falu egyetlen *tandem*jét, melynek talán az egész Nyárádmentén nem volt párja. Inkább a haszontalanság látványa kedvetlenítette el, az, ahogyan a kerékpárt használta a fiú – hát nem ellentmondásos dolog, hogy egy ilyen kerékpáron egyedül ül valaki, főleg, ha még azt is figyelembe vesszük, hogy fél legénységgel csak lassan és nehézkesen lehetett azt hajtani?

Röviddel azután, hogy szolgálati szobájába érkezett, egy asszony jelent meg a pénztárolaknál – mely az úgynevezett *irodát* kötötte össze a váróteremmel –, az állomásfőnök azonban tudta, hogy a nő nem azért jött, hogy jegyet váltson és elutazzon.

– Vajon... megtalálta... őt? – kérdezte a nő, akit lánynevén Ambrus Rózsának hívtak.

Orbán Pál intett neki, hogy a peronon kerülve jöjjön át a szolgálati szobába.

– Nem – válaszolt a nőnek, amikor az betért a szobába –, sem őt, sem a sírját nem találtam meg. Nem is lehetett másra számítani. Ha ismert lett volna a hely, ahol Mártonunk elesett, bizonyára megtudtuk volna a három év alatt, ami azóta eltelt. Nagyon sok arrafelé a jeltelen sír.

Majd elmesélt Rózsának, Márton egykori barátnőjének néhány eseményt a Király-hágó környéki eredménytelen nyomozásáról.

Amikor annak idején a lány és Márton közelebb kerültek egymáshoz, még túlságosan fiatalok voltak, így sem Orbán, sem a felesége, Ilona, nem igazán vették számításba Rózsát, mint leendő menyüket. De hát évek teltek el azóta, eseményekben gazdag évek, melyek a hasonló vágyakat, fenntartásokat és döntéseket tárgytalanná tették, és már semmi sem állt útjába annak, hogy Rózsával barátságosan viselkedjenek, bár a két fiatal között az idő teltével lazult a kapcsolat, ám nem szűnt meg teljesen. Orbán Pál néhány napja találkozott a most már két éve férjezett fiatal nővel és elmondta neki, hogy régóta szövögetett tervét végre akarja hajtani és fel akarja keresni azt a csak megközelítőleg behatárolt vidéket, ahol Márton eltűnt.

Rózsa megköszönte a tájékoztatást, majd kissé váratlanul elköszönt, és mintha egy titokzatos sürgetésre hallgatna, elietett. Az éjszakázás miatt kissé szétszórt Orbán Pál is hirtelen összekapta magát, és már együtt hagyták el az *irodát*. Rózsa elgondolkodva, lassan haladt a falu felé.

Orbán Pálnak hirtelen eszébe jutott valami, átváltott kicsinyes, humortalan vén csontba, akinek semmi sem jó úgy, ahogy van, és olyan dolgokba avatkozik, melyek nem tartoznak rá – mintha nem lenne mindegy, hogy ki mivel jár-ke-l a világban –, és határozott léptekkel az állomás melletti ház udvara felé tartott.

Hangosan odakiáltott Imre édesanyjának, akit a kút mellett meglátott, és rákérdezett, hogy jött-e már haza a gyerek azzal az átkozott járgányával? Imre édesanyja nemmel válaszolt.

– Akkor hát – mondta kissé szelídebben – mondhatja majd neki, hogy újra van munkánk számára, a veteményes nagyon gyomos, kereshet pár ezrest!

A férfi harsányan felnevetett – első alkalommal a mai nap, mivel kissé morcos hangulatában volt –, és a nevetés Imre édesanyjára is átragadt, mert az összeg módfelett soknak tűnt, pedig ott és akkor, 1947-ben eléggé kevésnek számított. Ennek ellenére a legényke mindig szívesen vállalt kisegítő munkát, hiszen a szülei sosem tudtak zsebpénzt adni neki.

Alighogy nyélbe ütötte az üzletet – Orbán már bánta, hogy az imént rárivallt a gyerekre és gorombáskodott vele –, Szövérfi Juditot látta a falu felől közeledni. Az asszony a majdnem kétéves kisfiával, Zsolival volt, akit olykor a karjában tartott, majd le-letett, hogy saját lábán is járjon egy darabon.

Az állomásfőnök – miközben egy kis mosoly szaladt át arcának ráncain – megpróbálta elképzelni, vajon Márton két korábbi barátnője miként viszonyult egymáshoz az imént, hiszen az úton találkozniuk kellett. Udvariasan, kétségkívül udvariasan...

Rózsától eltérően Juditban volt valami élénkség, céltudatos volt és határozott. Márton huszonkét-huszonhárom évesen figyelt fel rá, abban a korban, amikor a legényeknek általában már komoly házassági szándékuk van. Judit szülei tekintélyes birtokkal rendelkeztek, és még egy malomban is résztulajdonuk volt, így hát Judit gyakrabban jött szóba otthon, és a szülők inkább vele társították gondolatban. A vele való házasság révén összevonható telkek gondolata inkább hatott ösztönzően rájuk, és így Márton becsvágyára is, mint Rózsa maga. És egyébként is, semmi ellenvetés nem lehetett Judittal szemben, a vagyon nem rontotta meg, és ami annak idején Mártonhoz kötötte, az tovább élt benne, habár ő is már jó ideje férjhez ment, majd anya lett.

Orbán Pál örült, hogy nem egy időben találkozott a két fiatalasszonnyal, mert akkor valamelyest mindannyian feszélyezve érezték volna magukat. Így most kissé megkönnyebbült és Juditot részletesebben tájékoztatta, és tette ezt azért is, mert időközben a felesége is kijött közvetlenül az iroda melletti lakásukból, és még neki is adós volt utazásának történetével, hiszen az átutazott éjszaka után azonnal szolgálatba lépett, így nem találkoztak még, amióta hazaért.

Kereső-nyomozó útját követően némely pontban igazolni tudta vagy ki tudta egészíteni azokat a híreket, amelyek az esetekről és az utolsó találkozásokról terjedtek a faluban, és ilyenek Mártonról is voltak. Leginkább a harci cselekmények helyszínének leírásában tudott pontosítani, de ami a legfontosabb lett volna, hogy valami egyértelmű információval szolgáljon fiuk halálát illetően, nem, ehhez már nem sok újat tudott hozzátenni, így neki is azokra a feltételezésekre kellett hagyatkoznia, amelyeket családi körben már oly gyakran ábeszéltek.

Márton utolsó levelét Királyhágó² községben adták fel, valahol ott halhatott meg tehát, a levél keltezése után, a visszavonulás idején, legalábbis Kelemen Géza, aki az itthoniak közül utolsóként látta őt, ezt feltételezte.

² A település nevét magyarul hozza a szerző. (ford. megj.)

Így hát Orbán Pál is Királyhágón szállt le a vonatról, elmondta, hogy az állomást most Piatra Craiului-nak hívják, Bucea mellett van. Elmesélte, hogyan indult el az országúton, amely tizenöt-húsz kilométerre távolodik el a Sebes-Kőröstől és a vasúttól, és kezdetben meredek, majd kevésbé hirtelen emelkedő kanyarok mentén vezet át a hegyeken. A tetőre érkezve megpihent, mesélte, de amit nehezeire esett szavakba foglalni, azt kihagyta a beszámolójából. Azt, hogy egy kisebb szél ellenére milyen békés volt ott fent minden, és hogy olyan könnyed, nyugodt hangulat ölelte át, amilyen már régóta nem, és ez az érzés még zavartalanabb lett volna, ha nem lebegett volna előtte utazásának nyomasztó célja. Orbán azt sem említette, hogy mennyire örült a nagy hegyek látványának, melyek északon is, de különösképpen délen erdeikkel és legelőikkel tekintélyes magasságokba emelkedtek. Inkább a tényeknél maradt.

Miután a hegynyeregből leereszkedett és továbbhaladt, az ottani falvak lakóitól érdeklődött a háborús sírok után. Kezdetben még reménykedett a sikerben, de hamarosan bebizonyosodott számára a keresés kilátástalansága, hiszen túlságosan gyakoriak voltak az „ismeretlen katonák” feliratú sírhelyek.

Miközben Orbán elmesélte a két nőnek, hogy miről beszéltek egyik-másik paraszttal, némely dolgot elhallgatott, például azt, hogy ezen „hősi sírok” némelyikét láthatón nagy sietségben ásták ki, alig fél méter mélyre.

A távíró megcsörrent, majd a papírcsíkra veregette üzenetét. Orbán Pál azt a hírt kapta, hogy negyedóra múlva tehervonat halad át az állomáson, megtette hát a szükséges intézkedéseket.

Majd folytatta beszámolóját, és dicsérte a bihari embereket a készséges útbaigazításért, amikor arra kérdezett rá, hogy miként zajlott itt '44 októberében a visszavonulás. Országúton és toronyiránt, mesélték, Báródsomoson, Nagybárádon, Köröstopán és Élesden át, de onnan nem a Sebes-Körös folyása mentén Nagyváradra, hanem a Király-hágótól északnyugatra, számos kis települést érintve, Debrecen irányába.

– Az egyik ilyen kis faluban egy lakodalmi menet jött szembe velem, legelől az ifjú pár és a násznagyok hosszú fehér gyertyákkal, utánuk a nagyszámú ünneplő sereg, egyik-másikuk már jóformán becsípve. A menet vége felé két sötét bőrrű zenész muzsikált, az egyik a klarinétot fújta, a másik hegedült. Az egyik vendég hozzám lépett és felkínált egy flaskát: Vándor, igyon maga is egy kortyot ebből a *pálinkából*. Hát, szívesen tettem eleget felkérésének...

Miután Orbán végigkövette, amint a tehervonat áthaladt, és Judit is elment már a kis Zsolival, feleségével bement a lakásba.

– Egy kis kurázsira van szükségem, bátorságra az élethez – mondta a férfi, miközben bort töltött magának, és élénken, kedélyesen nevetgélve emelte meg poharát.

Habár felesége fiatalabb volt nála – éppen az ötvenedik évét töltötte be –, életvidámabb semmiképp, ellenkezőleg: rideg volt és gyakran kedvetlen. Férjének hasonló kijelentéseit általában visszafogott tartózkodással kezelte, most azonban kicsinyes kritizálgatás nélkül ráhagyta.

A férfi folytatta.

– Imrének megtiltottam, hogy egyedül hajtsa a kétülést, túlságosan sok minden maradt félbe ezen a világon. Ezekben a napokban mindig eszembe jutott, hogy a mi családunk is csak fél család, amióta Márton a háborúban maradt.

A nyári konyhát betöltötte a frissen sült kenyér illata. A kemencéből éppen most kivett jókora kenyér az asztalon volt, már meg is volt verve, le volt tisztítva a szenes kérge és az égett káposztalevelek le voltak szedve róla, amelyekre azért tették, hogy a mindennapi átvegye a káposzta savanykás ízét és a kenyértészta se fekdjön közvetlenül az izzó téglákon. Orbán Pál

szelt egy sarkalatnyit magának. Gyakran voltak sajátos szófordulatai:

– Ha az ember nem táplálja a testet, lemond róla a lélek.

– Hát, ahogyan az étvágyadat elnézem – vágott közbe Ilona –, nem hagy el a lelked.

– Remélem is – fűzte hozzá Orbán Pál, ismét jókedvre derülve, s már rágta is a kenyeret, miközben folytatta: – A kenyérből sosem lesz elege az embernek, ez az ő jó barátja. Hála istennek, az idén nem volt szárazság, mint az elmúlt két esztendőben.

Majd átsietett a szolgálati szobába, hogy hivatali teendői után nézzen.

Az élet félbemaradt dolgai... Most az oltyánra gondolt, a *vâlcea*ira, akivel néhány órán át együtt utazott a vonaton. Egy lyukas garast nem adott volna érte első ránézésre, ruhája szétnyűve, arca borostás, haja pedig bozontos az ide-oda csúszó bászcasapkája alatt. Az oltyán mégis kivívta magának Orbán Pál tiszteletét szokatlanul állhatatos és kitartó erőfeszítésével, mellyel az elkerülhetetlennek látszó végzetet igyekezett elhárítani.

Cum vrea Domnul, ahogy az Úr jónak látja, mondta összeszedetten, már-már alázatosan, amikor kezet fogva elbúcsúztak egymástól, és Orbán jó egészséget kívánt neki.

– Nincs velem a szerencse – vélekedett az ötven év körüli oltyán találkozásukkor, és a hájára mutatott, jelezve, hogy az utóbbi években mennyire megsűrűskült, és panaszkodott, hogy semmiben sem leli örömét, amióta egyik fiát a sors megverte, mintha átok ülne hajlékukon.

– Ilona! – Orbán Pál kinyitotta az ajtót és hívta feleségét, történeteinek és az általa átélt eseményeknek többnyire néma hallgatóját.

Amikor az asszony a közajtóban megjelent, így folytatta:

– Bármely pillanatban indulhat a távíró. Nem jönne inkább ide, hogy tovább mesélhessek neked?

Majd részletesen ecsetelte neki az oltyánt ért sorscsapást. Fia a tankosoknál szolgált. A román csapatok észak-erdélyi előrenyomulásakor, '44 októberében Szamosújvárnál kivonult egy öt páncélosból álló osztag. Ilie, az oltyán fia, az első tankot vezette. Egyszer csak hirtelen letért az egyenes terepről, mert a ködös reggelen nem tudott jól tájékozódni és elveszítette uralmát a jármű fölött. Sírhalomok közé jutott, melyek le-föl dobták a tankot, tarkóját erősen beverte a harcokosi falába és páni félelem fogta el, hogy talán az utána jövő páncélosok beleszaladnak. Még az a szerencse, hogy nem vettek részt közvetlen harci cselekményben, így a menetoszlop megállhatott.

Iliet kiemelték a tankból, kint pedig úgy támolygott, mintha megivott volna vagy három liter *țuică*t. Néhány nap múlva beutalták a kolozsvári katonai kórházba, ahol hosszas keresés után édesapja rátalált.

– Látja ezt – mutatott egy gyufásdobozt, amely a folyamatosan cigarettázó oltyánnak kéznél volt –, ha kiszórná belőle a szálakat, biztos, hogy ugyanúgy vissza lehet azokat rakni, ahogyan voltak? Nem. Hát akkor képzeljük el az emberi koponyát... Az ütés következtében fennállt a veszély, hogy a fiú megvakul, siket lesz vagy más zavar fog beállni szervezetében, de annak ellenére, hogy a háborús időkben minden orvos túlságosan is igénybe volt véve, az egyikük mégis vállalta a nehéz és körülményes műtétet. Időközben azonban a vérkészletek kifogytak, amelyek a nagy katonai kórházakban korábban rendelkezésre álltak.

– Tudja, mit jelent az, uram – kérdezte az oltyán, különös hangsúllyal adva nyomatékot szavainak –, egy idegen városban keresni olyan embereket, akik készek arra, hogy vért adjanak? Kétségbeesett szavaim nyomán mégis találtam hat személyt, és a hetedik voltam én...

A négyórás műtét után Ilie felépült. Pár hét múlva azonban visszaesett, mára már elvesztette szeme világát, segítség nélkül nem tud járni és folyamatosan fáj a feje.

– Gondolod – kérdezte Orbán Pál –, elmondtam volna neki, hogy én mi járatban voltam? Nem, a világért sem. Hallgattam. Mert mi lett volna az értelme, hogy elmondjam neki, hogy ugyanabban az időben a mi Mártonunk az ellenséges táborhoz tartozott? És habár nyugatabbra volt tőle, így hát nem lehetett szemtől szemben Ilievel, mégis megütközést okozott volna az oltyánnak, ha elmondom, hogy miként éltük meg *mi* azoknak a napoknak az eseményeit. Nem kellett olyan gondokkal küszködnünk, mint amiről a *vâlceai* beszélt, nem voltunk hozzá hasonló szükséghelyzetben, de nem mondhatjuk, hogy veszteségünk jelentéktelenebb lenne.

Ilona felsóhajtott:

– Mindenkinek kell hordoznia a saját terhét.

Nemsokára megérkezett a déli vonat Marosvásárhelyről, amely a keskeny vágányon felmegy a völgyön egészen Nyáradremetéig. A leszállók között volt egy szakadozott ruhájú, sovány férfi, akit Orbán Pál már időtlen idők óta nem látott: Sükösd Gyula. Orbán odament hozzá, a vállára tette kezét, és jellegzetes, mély nevető hangján üdvözölte őt, amitől barázdált arcán egészen megváltoztak a redők.

– Maga az, Gyula? Lefogyott, majdhogy nem lehet magára ismerni.

A megszólított viszonzta a köszönést, de arca nem tűnt barátságosnak és zárkózott maradt, főképp, amikor Orbán arról érdeklődött, hogy ment a sora, és hogy hol volt azóta, hogy '45-ben fogságba került. Gyula válasz nélkül hagyta a kérdést, majd többszöri kérdésre, akadozva, csak ennyit mondott: – Erről... nem beszélhetek.

A vasutas úgy vélte, Gyula bizonyára kimerült, pihennie kell, és majd beszélnek máskor, például Orbán vejéről is, az ő Krisztina lányának férjéről. A frissen érkezett férfi arckifejezése azonban nem sok jót ígért, így Orbán fejcsóválva fordult el tőle. Nos, talán később, bizonyos idő elteltével úgy istenigazából magához tér Gyula és újra ugyanolyan közvetlen lesz, mint amilyenek őt a közösség korábban ismerte.

Már minden utas rég továbbhaladt, aki Marosvásárhelyről, a közelből, esetleg távolabbról érkezett, csak egyetlen utas, a szemüvegének vastag lencséjéről ítélve nyilvánvalóan rövidlátó férfi maradt a peronon. Tétova, tipegőtopogó járása, amint a tányérsapkájáról könnyen vasutasként felismerhető Orbán felé lépkedett, elárulta, hogy mily kevésbé hagyatkozhat látására.

– Alföldi Gábor³ – mutatkozott be rövid, de nagyon is szertartásos meghajlással. – Eligazítást szeretnék kérni Öntől. Kitől érdeklődhetnék a község történelméről? Meg tud nevezni nekem egy tanárt? És ki itt a pap? Az elmúlt évszázadban ugyanis Bolyai János, népünk egyik legnagyobb tudósa, matematikus és filozófus, többször is megfordult itt a faluban, és én az itt-tartózkodásával kapcsolatos eseményeket szeretném felkutatni.

Orbán, még ha nem is volt teljesen tisztában a faluban élő értelmiségiek szellemi tevékenységének minden területével, igyekezett gyorsan átgondolni, hogy vajon ki tud erről felvilágosítást nyújtani.

Majd név szerint ajánlott egy jegyzőt, aki sokat járt mindenfelé a környéken, otthonosan mozgott a legösszekuszáltabb perek útvesztőiben is, és mindemellett a faluhoz kötődő történeteket is alaposan ismerte. Továbbá megnevezte a református lelkészt, aki már olyan rég itt él a faluban, hogy nemcsak hogy kétszer nősült, hanem mindkét feleségétől már el is vált. Persze ez nem szól a helytörténet összes vetületében jártas férfi ellen, aki nagyon is barátságos ember és hű szolgálója az Úrnak.

³ Alföldi Gábor alakját a szerző a sváb jogászból és újságíróról, a Bolyai-kutató Gustav Offenbergerről (*1901) mintázta, aki Abafáy Gusztáv néven jegyezte írásait. (Joachim Wittstock: *Im Geflechte der Identitäten – Kulturgeschichtliches, dargestellt am Beispiel von János Bolyai*)

Ekkor azonban Orbán Pálnak is volt egy kérdése az idegenhez:

– Egy tudós a mi falunkban?

– Igen – válaszolt Alföldi Gábor –, az élet sok fontos kérdésével kapcsolatosan volt jelentős gondolata, például, hogy milyennek kell lennie az emberi társadalomnak. Egy új *üdvtan* alapjait rakta le, amelyben egy igazságos rend mellett állt ki.

– Igazságos rend... – ismételte Orbán Pál rezzenéstelen, komoly arccal –, igazságosabb, mint a mi világunk?

– Jobb, sokkal jobb – jelentette ki nyomatékosan Alföldi Gábor –, a „szocialista” szót kerülni akarom, kérem szépen, mert Bolyai sem használja, ő a földi boldogság birodalmáról beszél, de hát alapjában véve egy szocialista rendre gondolt.

Orbán Pál, anélkül, hogy a számára alig ismerős személlyel szemben tett kritikus megjegyzése miatt csúszós talajra manőverezze magát, inkább egy alkalmi beszélgetéshez találó semleges hangnemet választva kérdezte:

– Abban a rendben kell a parasztoknak kvótát leadniuk terményeikből? Mondja, kérem, előirányozza ezt az *üdvtan*?

Rövid gondolkodás után Alföldi úr így válaszolt:

– Tudatában vagyok, kérem szépen, hogy vannak, akik csak nehezen tudják beszolgáltatni a nemrég meghozott döntés alapján kirótt kvótákat. De úgy gondolom, hogy ez az intézkedés hozzájárul a mezőgazdaság megerősödéséhez, mely sajnálatos módon elveszítette egyensúlyát... Röviden: Bolyai azt hirdeti az *üdvtan*ában, hogy a földet együtt kell megművelni, a termést közösen kell betakarítani és megfelelő magtárakban kell tárolni, akár a templomban is, mert ő azon a véleményen volt, hogy Istennek nincs szüksége arra, hogy emberek gyülekezete arra kijelölt, meghatározott épületekben tisztelje őt.

– Meglepően hangzik, tényleg, nagyon meglepő. És a hívőkre nem gondolt, hogy szükségük lehet egy helyiségre, ahol Istenhez közeledhetnek?

Alföldi most feladta az eddig használt hangnemt, beszéde érzékelhetően elevenné vált, sőt, ünnepélyessé:

– Mi az Isten? Bolyai általában nem vonta kétségbe létét, de másképp képzelte el, mint a legtöbb kortársa, ő a tökéletest látta Istenben, a törvényt, a létet, magát a természetet... És mi az ember?

Magasba emelt csontos kezével, saját belső lángjától lelkesedve egy pillanatig mozdulatlan maradt a tudomány embere – és ezen gesztus fényében maga az ember vált fennköltté szemében.

De amikor belegondolt, hogy hol is van ő most, mégpedig a nyárádmenti vasútvonal egyik állomásán, mintegy kijózanodva engedte le karját.

Orbán Pál mindvégig figyelmesen hallgatta őt, így hát emlékeztette a szikár idegent a korábban feltett kérdésre és erőteljes hangján megismételte:

– Mi az ember?

A megszólított azonban szótlan maradt, szemüvegének vastag lencséjén bámult kifelé, és nem lehetett teljes bizonyossággal felismerni, hogy mi volt, amit még a világból érzékelt és mit nem.

Az állomásfőnök nem zavartatta magát, hanem folytatta:

– Igen: mi az ember? Ezen a kérdésen gyakran elgondolkodtam az utóbbi napokban, miközben hasztalan kerestem a harctéren elesett Márton fiam sírját. Mi az ember? Mi egy katona?

Alföldi Gábor összeszedte magát:

– Sajnálom, hogy ilyen veszteség érte Önt.

Majd pontosan azt a magyarázatot próbálta adni, ami tőle várható volt:

– Látja, kérem, Bolyai arra tanít bennünket, hogy a világot különböző perspektívákból lehet szemlélni. Ha a világnak csak a közvetlen közeli részére figyelünk, akkor sok más, ami pedig nem kevésbé lényeges, szem elől tévesztünk. Ezért fontos megtanulnunk, hogy az élet nagy kérdéseire lehetőleg széleskörűen tekintsünk.

Arra kell törekednünk, hogy az embert a társadalom részeként, az univerzumba helyezve szemléljük, megszabadulva a kicsinyes érdekektől, az egoizmustól és az előítéletektől. Nem tudom, mondok-e valami rendkívülit, ha röviden szólva és általánosságoknál maradva elmondom, hogy Bolyai saját élete és sorsa is azt sugallja: akkor sem szabad a nagy összefüggéseket szem elől tévesztelnünk, ha folyamatosan betegség gyötör és kevésbé vagyunk sikeresek. Gondolatai által ő messze kiemelkedett szűk környezetének szorításából. Talán lesz alkalmunk még a faluban találkozni egy mélyrehatóbb beszélgetésre. Örölnék neki.

Kezet nyújtott Orbánnak, majd felemelte utazótáskáját, és nehézkes léptekkel, kissé előre dőlve, kereső tekintettel ment tovább.

Néhány méterrel odébb azonban megállt:

– Mi is egy katona? Igen, ezt a kérdést nem is beszéljük még át. Most még persze nem lehetséges a hadseregek feloszlatása, szükséges rossz, hogy egyáltalán léteznek, de említett tudósunk, aki maga is százados volt, azt vallotta, hogy majd a jövőben nem lesz szükség katonákra, és nem lesznek háborúk. A jövő perspektívájából szemlélve tehát, a katonaszakma hiábavaló. Kár az egyenruhában eltöltött időért, és kár az energiáért, ami eközben elvész. De hát ezt épp Önnek nem kell különösen nyomatékosítanom... Egy

apróságot osszon meg még velem, kérem. Látom, sok erre felé az almafa: az egyik fajtának mondják itt erre felé, hogy *pónyik* vagy *bojapa*?

– Pónyik.

– Lám, lám. Néhány településen a Kis-Küküllő mentén, főképp Domáldon, ahol a Bolyaiaknak birtokuk volt, a pónyikot bojapának nevezik, emlékezve a család egyik tagjára, aki neves gyümölcs-termesztő volt.

Szolgálati szobájába visszaérve az állomásfőnök hangosan ismételte a szavakat – jóllehet csak magának: – Mi az ember? Mi egy katona?

Emlékezett, hogy gyerekkorában a forró nyári napokon a lelkes utasította a tanulókat, hogy hozzanak ki két-három padot a templomból a nyílt előcsarnokba, hogy ott tarthassák meg a hittanórát. A pap fel-alá járt a gyerekek előtt a főbejárathoz vezető sétányon – a háttérben egy hatalmas hársfa állt – és közben a vallás alapjaira tanította őket:

– Mi az ember? – kérdezte, miközben talpa alatt ropogott a kavics, majd a választ is megadta, és a gyerekeknek ezt kellett ismételniük: – Az ember egy darab agyag, rög, melybe életet lehelt...

Mi az ember? Mi egy katona?

Amikor '44 szeptemberében itt, a faluban is dörögtek a fegyverek, majd következtek a beszállásolások, szüleinek házában három sebesült

orosz katonát helyeztek el. Egyiküknek gyomorlövése volt és esdekelve kérte bajtársait, legyenek hozzá irgalmasak és adják oda neki a pisztolyát, hogy véget vethessen életének. Társai ezt nem merték megtenni, és mivel műtétre nem volt lehetőség – sem kórház, sem orvos nem volt a közelben –, hosszú és fájdalmas haláltusát követően hunyt el. Azokban a napokban a haldokló katona ismételten megkérte Orbán Pált, hogy – ha majd bekövetkezik a vég – küldje haza katonai azonosítóját, hogy azon a kis bányásztelepülésen az Urálban hozzátartozói értesülhessenek haláláról. És nemrég, most tavasszal két orosz járt itt, idős férfiak, és azt szerették volna megtudni, hogy a Grisájuk hol szenvedte át utolsó napjait, és hogy hová van eltemetve...

Ezeket az emlékeket és gondolatokat szakította félbe az ajtón kopogó Imre. Orbán Pál örült, hogy korábbi viselkedése ellenére a legényke nem idegenkedik tőle, megmutatta neki hát a tennivalókat az állomáshoz tartozó, út melletti kertben, és abban is megegyeztek, hogy Imre holnap lát neki a feladatnak.

Késő délután Orbán munkatársa lépett szolgálatba, akivel 12 órás ritmusban felváltva látták el az állomásfőnöki feladatokat, és Orbán Pál rögvest a falu felé indult Ilonával, hogy a közeli rokonokat felkeressék.

A magas fák és gyepesített kert által övezett templom előtt látták, amint a helyi lelkész Alföldi Gáborral társalog. A pap éppen a főbejárat előtti hatalmas hársfára mutatott, és Orbán tudni vélte, hogy most éppen mit mondhat a vendégnek, hiszen ő maga is több alkalommal hallotta már a fa állapotához kötődő megjegyzéseket... vissza kellett metszeni, mert ágai megrongálták a templom vakolatát és tetőzetét... gyökerei már annyira kiterjedtek, hogy nemsokára a falak alapjait szétrepesztik... Igen, a fa, amelyik talán már háromszáz éve áll itt, terjedelmes és kettéágazó törzsével hűen szimbolizálta a megosztott erőt, mely csak fél erő...

Orbán Pál üdvözölte a lelkészt és a városi vendéget is – aki őt azonban rövidlátása miatt bizonyára nem ismerte fel – és továbbment Ilonával. Illetlenségnek tartotta volna, hogy közelebb lépjen hozzájuk, habár a lelkésszel rendszerint elbeszélgettek, és szívesen meghallgatta volna, hogy miként vélekedik a tudós-vendég a kérdésekről, melyek őt magát is foglalkoztatják.

Mi ez a világ, amelyben az ember él, és mi az ember maga? Ő, aki egész életében vasutas volt, 59 évével már viszonylag idősnek számít, de felmenői is mind igazán hosszú életűek voltak. Édesapja jóval 80 fölött nemrég özvegyült meg,

saját portáján lakik, még megműveli szőlőjét és kis szántóját is, ahol általában pityókat és kukoricát termeszt.

Amikor Orbán Pál és neje az idős Orbán házához értek, az éppen a kapu előtti padon ült és szájharmonikáján játszott, ahogyan tette azt mindennap egy félóra erejéig, olykor hosszabb ideig is.

Miután bőszavúan és mókásan üdvözölték egymást, beléptek a nyári konyhába. A deszkapadlót majdnem teljesen ellepték a kisebb-nagyobb fonott szőnyegek, melyeket a hosszú téli estéken maga a ház ura készített kukoricaháncsból.

Kenyér került az asztalra, egy majdnem kerek házikenyer, és az épület mögötti domboldalon húzódó szőlő terméséből készített borból a gazda újra és újra töltött a vendégeknek. Szóba jöttek a közelmúlt eseményei, de hamar le is kerültek a napirendről, mert az öreg egy füzetet vett elő aládából, azt, amelyikbe életének fontosabb eseményeit jegyezte le.

– Eljártak az évek fölöttem – mondta komolyan, miközben szavaiból nyugalom sugárzott. – Abban a korban vagyok már, amikor a végre is gondolni kell, habár remélem, hogy akár csak édesapám, én is megérem a kilencvenet. De belátom – és az ablak előtti fára mutatott –, a legszebb alma is egyszer csak leesik a fáról.

Nevetett iménti önértékelésén és kiitta poharát.

A fiatalabbik Orbán akaratlanul is arra gondolt, hogy a pónyikot némely vidéken bojapának hívják, de ezt most nem hozta szóba, hanem a teleírt füzetlapokat olvasgatta Ilonával. Egy nehéz kéz kissé kapart, de rendezett írásával évszámok és magyarázatok voltak feljegyezve.

– Feljegyezte ide a bűneit is?

Az öreg jóságosan nevetett:

– A bűnöket nem, csak a megbocsátásokat!

Legvégül az volt leírva, hogyan képzei el temetését. Erre a részre különösképpen felhívta fia és menyé figyelmét:

– A pap – mondta – tartsa meg a prédikációt és végezze az egész szertartást, úgy, ahogyan azt illik. De azt követően jöjjenek a cigány muzsikuskok és játsszák el azt az öt nótát, amelyeket itt felsoroltam. Köztük van az a búcsúnóta is, amit oly sokszor énekeltünk el már közösen.

És félhangosan, a gyakorlott éneklő hangján énekelni kezdett: *Elmegyek, elmegyek, hosszú útra megyek / Hosszú út porából köpönyeget veszek...*

A feljegyzések végén dátum volt és aláírás, és a zárószavak: „Isten engem úgy segítjen. Ámen, ámen.”

– Velünk jön, édesapám? Krisztináékhoz megyünk.

Az öreg szívesen csatlakozott. Először azonban elzárta a libákat a léces kerítéssel elválasztott hátsó udvarba, ahol a kukoricáskas, a fészér és az istálló is volt.

– Liba-liba-liba-liba – hívta őket és kukoricát szórt egy kis lábasba. Amikor a szárnyasok már biztonságban voltak, elindultak.

Krisztina, a házasságkötést követően, férje szüleihez költözött, ugyanabba az utcába, ahol az idős Orbán lakott. Krisztina néhány évvel fiatalabb volt a háborúban elesett Márton bátyjánál, huszonöt éves volt, és most már egyedül élt. Habár férje '45-ben hazatért a háborúból, amelyben *honvédként* teljesített szolgálatot, még abban az évben elhurcolták több hazatérő társával együtt, és a családja azóta sem tudott róla semmit. A napokban beszélnek a faluban, hogy a korábban szintén elhurcolt Sükösd Gyula hazatért, talán ő tud majd felvilágosítást nyújtani férjéről.

Amikor övéi megérkeztek, Krisztinát izgatottan találták: beszélt Gyulával, mondta, de nem kapott kielégítő tájékoztatást férje hollétéről. Csak nagyon rövid ideig raboskodtak együtt egy Brassó melletti fogolytáborban. Gyula nagyon szűkszavú volt, az volt az ember benyomása, hogy teljesen össze van zavarodva.

Miután már az udvarban értesültek a legfontosabb újdonságokról, a vendégek beléptek

a tornácon át a gerendázott szobába. Öten voltak: Orbán apó, továbbá a vasutas és felesége, valamint Krisztina és Anna, egy tizenöt éves lány a szomszédból. Az apatársék nem voltak itthon, lovas szekérrel hajtottak a marosvásárhelyi hetivásárba zöldséget árulni.

Mivel Krisztina gondterhelt volt, édesapja azal próbálkozott, hogy mellékes témákra terelje a szót.

– A vásárba mentek apatársék? Remélem, sikerül jó üzletet kötniük – mondta, miközben feleségére mosolygott.

– Reménykedhetsz – válaszolt a felesége –, nem olyan fajták ugyanis, mint te, aki disznóval megy a vásárba és egy libával tér vissza a hóna alatt, még hozzá üres zsebbel.

– Hát, ez csakugyan megtörtént, persze évekkel ezelőtt, még a szép békeidőkben – mondta Orbán Pál a kis Anna felé fordulva, és szerfelett örömmel töltötte el őt, a Szerencsefi Jankó⁴ mását, hogy visszaemlékezhetett az esetre.

– Senki sem állíthatta, hogy a vásári ivócimboráimmal mind elittuk a disznóért kapott pénzt, mert az árából jó előre egy kövér libát vettem.

Majd arról érdeklődött, hogy érik-e a szőlő.

De Krisztina erre sem válaszolt, így hát az idős Orbán vette fel a beszéd fonalát:

⁴ Utalás a Grimm testvérek meséjére. (ford. megj.)

– A szemek már kezdenek lágyulni és a szőlőtőkénk kifogástalanok. És ezzel így minden rendben is lenne. Azt azonban nem tudom, hogy mi lesz majd ősszel, a beszolgáltatással...

De most senkinek sem volt kedve, hogy az utóbbi hetekben oly gyakran közzájön forgó beszolgáltatási témába belekapcsolódjon. Mindenki inkább Mártonról szeretett volna hallani, főleg most, hogy a vasutas keresőútja a fiatalon elhunyt családtag sorsát ismét erőteljesen a család figyelmének központjába emelte.

Persze az emlékezésben is volt egy határ, amin nem szabadott túllépni, erre leginkább Orbán Pál volt érzékeny, főleg amikor Krisztina, édesapjának király-hágói élményeiből kiindulva, úgy vélte, hogy Márton sejtése saját életének közelgő végéről különös módon igazolódott be, ugyanis legutolsó beszélgetésük alkalmával Márton azt mondta Kelemen Gézának, hogy úgy érzi, nem fogja túlélni az elkövetkező napokat, és ugye, valóban, nemsokára meghalt.

Ezeket hallván Orbán Pál erőteljesen gesztikulálni kezdett, és kötelességének érezte elosztatni Krisztinában ezt a képtelennek tűnő gondolatot:

– Nem szabad elfeledned, hogy azokban a napokban olyannyira nagy volt a veszély, hogy könnyen azt lehetett gondolni, hogy a közelgő